

intervju

VSI ZAPORI NINA ROSENBLUM

Eno najboljših del ameriške dokumentarne produkcije, ki smo jih imeli priložnost letos videti v Berlinu, je bil **Vkleni: zaporniki iz Riker's Islanda** (*Lock up: the Prisoners of Riker's Island*). Nina Rosenblum se je že drugič v svoji dokumentarni karieri lotila snemanja razmer v ameriških zaporih. **Skozi žico** (*Through the Wire*), ki ga je osebno predstavljala tudi v Ljubljani, je posnela v maksimalno varovanem zaporu za ženske, za **Vkleni** pa je preživela deset mesecev z zaporniki v newyorškem zaporu na Riker's Islandu. To je kar je precej več od časa, ki ga povprečen zapornik preživi tam — 30 dni. Riker's Island je namreč prehodni zapor za obtožene, ki čakajo na sojenje. Oziroma, kot izvemo takoj na začetku: »Če v New Yorku ne moreš plačati kavcije, te vržejo sem.«

Vkleni spremlja usodo treh ljudi: noseče Nancy, ki je v zaporu pristala zaradi preprodaje mamil, Jimmyja Mirabello, za AIDS-om obolelega Portoričana, ki se je rodil v ječi in ima vse možnosti, da bo v ječi tudi umrl, ter Eddieja, ki je že stari znanec zaporov — zaradi večkratnega umora je obsojen na skupno kazen več kot 200 let, med zadnjim

begom pa je zagrešil še dva nova umora. Nancy se boji, da je zaporniško osebje ponoči ne bo slišalo, ko bo dobila porodne krče, Jimmyja prizivni sodnik noče izpustiti iz zapora, da bi vsaj umrl lahko svobodno, nad Eddiejem pa je obupal celo sodnik: tožilcu svetuje, naj obtožbo za oba nova umora enostavno zavrže in prihrani državi nekaj denarja. Poleg njihovih zgodb smo priča čisto vsakdanjim prizorom na Riker's Islandu: sprejemu novincev (vsak dan jih pride 300), rutinskim preiskavam celic, žrtvam medetničnih obračunov, oddelku za »duševno motene in paranoidne« ter prebivalcem gay oddelka, ki zagovarjajo *safe sex* in tudi v ječi uporabljajo kondome.

EKRAN: *Z ameriški zaporji imate že kar nekaj izkušenj. Zakaj ste za svoj film **Vkleni: zaporniki iz Riker's Islanda** izmed vseh zaporov v zvezni državi New York izbrali ravno prehodni zapor na Riker's Islandu, kjer zaporniki šele čakajo na sojenje?*

NINA ROSENBLUM: Riker's Island smo izbrali najprej zato, ker je to največji zapor v Ameriki.

Hoteli smo pokazati kraj, kjer v New Yorku končajo vsi tisti, ki ne morejo plačati kavcije. Hoteli smo pokazati razmere, v katerih živijo najrevnejši Američani. To je zgodba o dveh mestih: Riker's Islanda ni brez New Yorka in New Yorka ni brez Riker's Islanda. Večina ljudi v New Yorku sploh ne ve, kje je Riker's Island, kljub temu da se prav tu ukvarjajo z najtežjimi socialnimi problemi.

Vsi vidijo samo bleščeče vele-mesto, toda njegovi temelji so skriti. Z drugimi besedami: v Riker's Islandu najdete najrevnejše prebivalce New Yorka in tiste, ki so najbolj potrebni pomoči. Ljudi, ki gredo v zapor zato, da pridejo do zdravnika. Ljudi, ki gredo v zapor zato, da dobijo hrano. Zaporniki pravijo: »Trije obroki in streha nad glavo«. Skratka, ljudje, brezdomci so tako revni, da gredo v zapor po topel obrok.

Pri mojem delu je zelo pomembno pokazati skrite stvari v Ameriki, ki so neločljiv del ameriške družbe, a vendar popolnoma zakrite. Film je financirala ameriška kabelska družba HBO in ga predvajala kot del serije oddaj s skupnim naslovom *America Undercover*, zakrinkana Amerika. In to je to. Kot bi odmaknil zaslon ali raztrgal ogrinjalo in osvetlil nekaj, za kar nihče ne ve, da obstaja.

Kako ste se lotili snemanja in kako vam je sploh uspelo priti v Riker's Island?

Če hočeš priti v zapor, se moraš seveda najprej najaviti. Ko so mi odobrili snemanje, sem morala najprej zgraditi zaupanje, tesno sem sodelovala z newyorškim *Department of Corrections* (uprava zaporov), v zaporu sem preživela veliko časa še preden smo začeli s snemanjem. Treba je bilo spoznati ljudi, treba je bilo spoznati delovanje inštitucije. Skozi Riker's Island gre vsako leto 140 000 ljudi, zaporniki se menjajo vsak dan in izbrati smo morali ljudi, katerih zgodbe najbolj predstavljajo celo jetniško populacijo. V filmu lahko prikažeš samo osebne zgodbe in pri izbiri ljudi se lahko zaneseš samo na svojo intuicijo. Edina izjema je bil Jimmy Mirabella. V časopisu je bil objavljen članek z naslovom *Rojen v ječi, umrl v ječi*, kjer je bila opisana njegova zgodba. Jimmyja smo poiskali in posneli njegovo zgodbo.

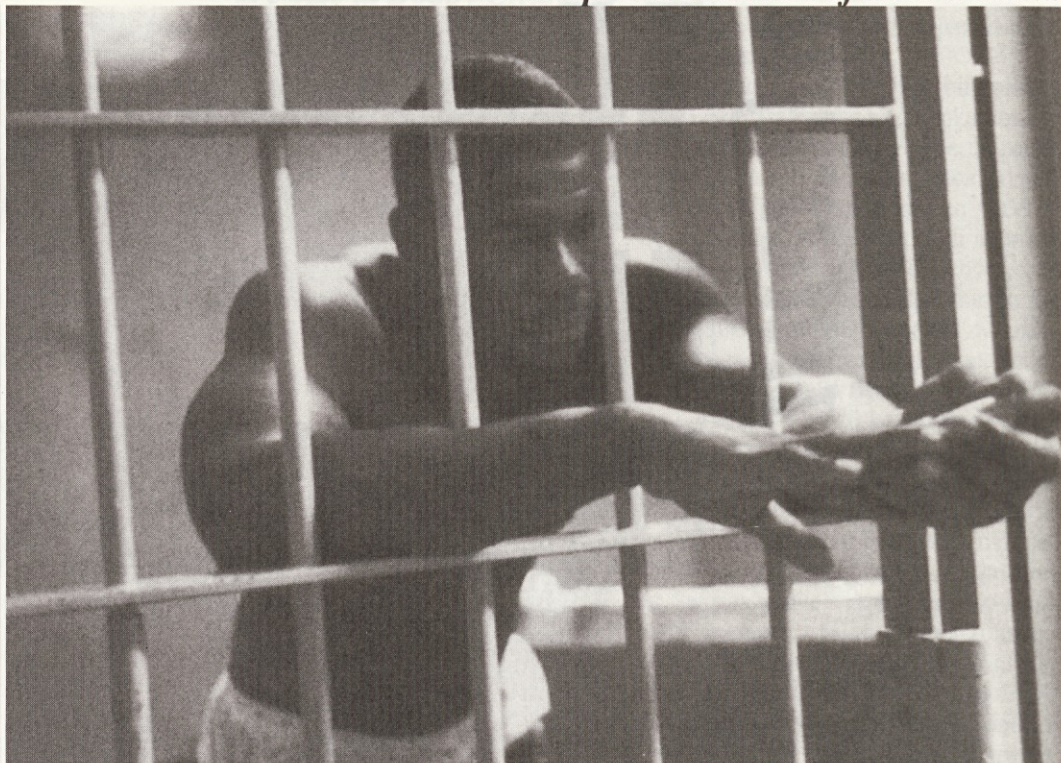
Kljub tesnemu sodelovanju z newyorško upravo zaporov je bilo nekaj neizrečenih pravil glede tega, kaj lahko snemam in česa ne smem. Ena izmed stvari, ki je nisem smela snemati, je bilo nasilje paznikov. Že prvi dan snemanja, ko smo snemali eno izmed žrtev nasilja paznikov, so me vrgli ven iz zapora, tako da sem morala za nadaljevanje snemanja podpisati sporazum, da tega ne bom več počela. Posneti material namreč na sodišču lahko uporabijo za dokazni material v odškodninskem zahtevku, česar pa uprava zaporov seveda neče.

In ravno to se je zgodilo z vašim kratkim filmom

Pretepeni:

primer Raymonda Alvareza (*Beat down: the Case of Raymond Alvarez*).

Pretepeni je bil ključni del dokazov za odškodninski zahtevek. Posnela sem ga prvi dan, ko so me vrgli ven iz zapora. Alvarez so pretepli pazniki in ostale so mu trajne posledice — izgubil je vid na enem očesu. Najel je dobrega odvetnika in s pomočjo mojega filma je dobil 75 000 dolarjev odškodnine.

*V nekem smislu je **Vkleni** film o ameriških getih. Zaporniki v Riker's Island prihajajo večinoma iz newyorških getov.*

V filmu navajate podatek, da je 44 odstotkov zapornikov v Riker's Islandu zaradi z mamili povezanih zločinov in prav v getih so mamila najbolj razširjena.

V Ameriki je zaprtih največ ljudi na svetu. Gradimo družbo, ki temelji na ječah in zaporih, hkrati pa zasvojenost z mamili uvrščamo med kriminalna dejanja, ne pa med zdravstvene probleme. Zaradi sojenja drogam se za rešetkami vsako leto znajde ogromno število prebivalcev getov. To je film o getih. To je film o tem, kar se dandanes dogaja v newyorških getih; tamkajšnji položaj je tragičen: vsak četrti afro-ameriški moški med dvajsetim in tridesetim letom se znajde v zaporniškem sistemu. V Ameriki je več temnopolnih moških v ječah kot pa na univerzah. Opravka imamo s pravim zaporniškim sistemom, kljub temu pa se tega ne zavedamo, tega nečemo priznati. Pred dnevi sem na *CNN* slišala poročilo iz ameriškega senata, ki je namenil 10 milijard dolarjev za razširitev zaporniškega sistema, ne vem, če Amerika res želi postati nova drža-

va koncentracijskih taborišč, toda vsekakor stopa naravnost v to smer. **Vkleni** sem posnela zato, ker se mi zdi, da je to eden izmed najbolj žgočih problemov, ki jih mora razrešiti ameriška družba.

V filmu navajate veliko statističnih podatkov: en zapornik denimo stane ameriško vlado trikrat več od zasvojenca v centru za rehabilitacijo, kljub temu pa Američani ljudi raje trpajo v zapore kot pa zdravijo. Se vam zdi, da lahko spremenite ta način razmišljanja?

Ne vem, če lahko v tem trenutku spremenimo Ameriko. Vsekakor nas čaka hud boj na vsakem koraku. Če se denar troši za zapore, pomeni, da ga zmanjka za izobraževanje, za zdravniško oskrbo, za mlade matere... Spet se bližamo tisti vrsti družbe, ki je bila v Ameriki v tridesetih letih, v času po borznem zlomu. Rojevajo se otroci s fizičnimi in možganskimi okvarami, vzrok pa je socialni položaj njihovih mater. Veliko pripadnikov manjšin v Ameriki živi na robu smrti, v družbi pa vladajo konzervativni nazori, po katerih ženske nimajo več nobene vloge v družbi, noseče najstnice ne morejo narediti

splava, nimajo spolne vzgoje in ne morejo dobiti kontracepcije. Kaj pa sploh lahko naredijo? Čakajo nas hude socialne posledice, kot narod pa nečemo priznati, da je to sploh naš problem. Žalosti me, da živimo v tako težkih in nesrečnih časih. Živimo v eni najbogatejših držav na svetu, na voljo imamo toliko kreativne energije, imamo možnost, da si zgradimo družbo naših želja, pa vendar sestopamo nazaj v čase, ko so ljudje umirali na ulicah.

Film ste posneli v sodelovanju z Dennisom Watlingtonom.

Prav Dennis je lep primer boljših časov v Ameriki. Bil je v zaporu, kljub temu pa je dobil možnost za novo življenje.

Res je. Dennisa ne bi bilo več med živimi, če ga ne bi pobrali dobesedno s ceste in ga poslali v Hotchkis, najbolj prestižen internat v Ameriki. To je bilo v šestdesetih, v časih »great society«. Takrat so bogati belci še skrbeli za socialne razmere in so ljudem iz geta dajali možnosti za uspeh. Dennis je živ primer človeka, ki brez te pomoči ne bi bil več živ. Veliko njegovih prijateljev je mrtvih, ubile so jih droge, AIDS, kroglice, ulične vojne, ki divjajo v

getih. Dennisa so dobesedno potegnili iz blata in on je izkoristil priložnost — kljub temu, da je bil edini črni študent na Hotchkisu, je postal predsednik razreda in zvezda rugby ekipe. Danes se ukvarja s produkcijo, igro in režijo, popoln filmar, skratka. Je tudi zelo uspešen hollywoodski scenarist, kar je seveda precej bolj donosno kot dokumentarni film.

Če se dokumentarcev lotiva z nekoliko filozofskega stališča, se mi zdi, da so vaši filmi prej prispevki v boju za spremembo družbe, za razliko od dokumentarnih filmov, ki skušajo samo pokazati življenje tako, kot je. Albert Maysles recimo v svojih filmih skuša s svojo kamero kar najmanj zmotiti ljudi, ki jih snema, vi pa aktivno posegate v življenja vaših protagonistov.

Prihajam iz tradicije Lewisa Hinea in socialnih dokumentaristov, ki so skušali z umetnostjo spremeniti družbo. Moj oče je bil blizu fotografu Lewisu Hineu, ki je od preloma stoletja do štiridesetih let fotografiral imigrante, ki so prihajali v Ameriko, in otroško delo.

Zaradi njegovih fotografij so bili v tridesetih letih sprejeti zakoni proti izkoriščanju otrok. Izhajam iz te tradicije. To je v mojih genih. To je v moji krvi. Starši so me naredili tako. Moj oče se danes ukvarja s fotografijo in slika v tej socialno-dokumentarni tradiciji. To je tudi del mojega osebnega življenja — Dennis Watlington, s katerim sva že po prvem sodelovanju prejela nagrado emmy, brez bolj liberalnih nazorov, ki so obstajali v šestdesetih, danes ne bi bil živ. Največ, kar lahko storiš, je da daš vsem ljudem enake možnosti; da jim daš možnost, da si sami ustvarijo svojo srečo in dajo svoj prispevek družbi. Tega ne delam samo v filmih, to skušam delati na vsakem koraku svojega življenja. Filma ne ločim od ostalih stvari. Isti odnos imam do osebnih prijateljev kot do ljudi, katerim smo pomagali priti iz Riker's Islanda. Nancy, noseči materi iz filma **Vkleni**, in Jimmyju smo pomagali na poti iz zapora, pri odvajanju od mamil, pomagali smo jima ustvariti samospoštovanje, pomagali smo jima postati del ameriške družbe. To je moja naloga v življenju.

Zdi se, da imate pri tem precej uspeha. Ne samo, da ste pomagali ljudem

pri vašem zadnjem filmu, tudi vaši prejšnji filmi so prispevali k spremembam v ameriški družbi.

Skozi žico, film o maksimalno varovanem zaporu za ženske, je dvignil toliko prahu v ameriški javnosti, da so bile oblasti zapor prisiljene zapreti.

Skozi žico je bil ena izmed najbolj odmevnih stvari, pri katerih sem sodelovala. Uporabiti medije za globoke socialne spremembe. Ne trdim, da smo popolnoma rešili problem samo zato, ker so oblasti zaprle en nečloveški zapor in začele graditi bolj humane zapore. To je samo del gibanja, ki prinaša spremembe. Mediji so vsemogočni, še posebej v Ameriki. Televizija je edini način za komunikacijo s širokim občinstvom, tu si ljudje ustvarjajo svoje mnenje; televizija je tako pomemben člen v verigi ustvarjanja javnega mnenja, da je uporaba tega medija v boju zelo pomembna.

Ste se zaradi tega odločili za sodelovanje z ameriško kabelsko mrežo HBO?

Ne samo zaradi tega. Dandanes je svet neodvisnega financiranja filmov veliko bolj zapleten in z razmahom kabelske TV se neodvisni filmarji seveda obračamo k njim. **Vkleni** sem posnela za **HBO**, **The Black West** pa za **TBS**. Neodvisnih financerjev je vedno manj, kabelske mreže so potencialni novi financerji in s tema dvema filmoma sem si ustvarila možnosti za sodelovanje s kabelskimi TV-mrežami.

Kanal HBO je pravzaprav v prvi medijski ligi. Kako vam uspeva, da se izognete pastem sodobnih medijev?

To je najbolj pomembno vprašanje, ki ga lahko zastavite. V tem boju nekaj bitk izgubiš, nekaj bitk dobiš. Trdo smo se borili. Mogoče mi bo bolj težko delati zanje v prihodnosti, toda vedno lahko sklepam kompromise. To je lahko. Imam dovolj moči, nisem še stara, z mojim

ugledom in z mojimi sodelavci lahko naredim še marsikaj. Ne gre mi samo zase. Predstavljam skupno vizijo velike množice ljudi, ki čutijo podobno kot jaz. Če teh ljudi ne bi bilo, moji filmi ne bi bili tako popularni. Govorim v imenu ljudi, ki me podpirajo v tem, kar delam.

Se že pripravljate na kakšen nov projekt?

Pripravljamo se na projekt z delovnim naslovom **Ladja sužnjev: pričevanje Henriette Marie**. To je zgodba o suženjstvu, ki pa namesto bolečine, namesto bičev in okovov skuša pokazati, kako so ljudje v takem sistemu preživeli in ga premagali. Izhodišče je ladja za prevoz sužnjev, ki so jo našli potopljeno blizu obale Floride. Ko so jo arheologi in potapljači dvignili na površje, so na njej med drugim našli otroške okove in steklene bisere, namenjene za nakup sužnjev... Konkretne, otipljive stvari. Vse to smo posneli na dnu oceana; iz vodnih globin nas popeljejo nazaj v čas, vidimo ljudi, ki so v najhujših razmerah našli načine za boj. Film je posvečen spominu borcev za svobodo. Z njim bi radi počastili ljudi, ki so namesto obupa in vdaje v usodo našli najbolj kreativne, pozitivne načine za boj. Ena najbolj zanimivih stvari, ki jih prikazujemo v filmu, je jazz.. Ne samo jazz kot tak, glasba kot pomen, glasba kot sredstvo sporočanja, skriti pomen besed. Film govori o tem, da je vsak način komunikacije med ljudmi, naj bo še tako skrit, zakopan in spreobrnjen, dobra stvar. Človeški duh bo zmagal. Vedno. Samo 130 let je minilo, odkar so v Ameriki živeli v suženjstvu.